

102 48

Ваше Шановане

Н. КАРИШЕВ

ПРОДУКЦІЯ

ВИДАНЄ УКРАЇНСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
АМЕРИКАНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ
ПАРТІЇ.

Ціна 10 центів

NEW YORK, N. Y., U. S. of A.

1918

"Robitnyk" — 222 East 5-th St. New York, N. Y.

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАІВ ЄДНАЙТЕ СЯ!

Н. КАРИШЕВ

ПРОДУКЦІЯ

ВИДАНЄ УКРАЇНСЬКОЇ ФЕ-
ДЕРАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ
СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ.

1918

З друкарні «Робітника»
222 East 5-th Street, New York, City.

1. Услівя продукціі.

Чого треба, щоби створити якусь річ. Гляньмо, приміром, на вікно. Що мусів мати і що мусів робити чоловік, що зладив сей предмет? Передусім йому треба було матеріялу: дерева, скла, цвяхів, завісів, киту. Без того всього він не міг-би зробити вікна — не міг-би зробити його без **матеріялу**, який дістав від природи. Але природа дала йому не тільки се. Як-би не було **сили** тертя, цвяхи не збили-би дерева, завіси не тримали-б ся рами. Як-би не існувала **сила** тепла, годі було-б кувати залізо. Так отже творцеви (продуцентови) помагає передусім **природа**. Від неї він має матеріял і силу. Ніяка продукція не може обійти ся без тих дарів природи. Відтак очевидним є, що весь той матеріял не міг-би стати ся вікном без **праці** продуцента. Праця чоловіка ріже і допасовує дошки,

виробляє і прибиває цвяхи, вставляє шиби і т. д. Врешті робітник не може зробити вікна голими руками. Мусить мати сокиру, пилку, сверлик та інші столярські знаряди; мусить мати варстат та місце на нього. З того бачимо, що для зроблення вікна треба передше зужити певну скількість праці на вибір знарядів, приладів, будинків і т. и.

Сей овоч попередньої праці називається капітал.

Отже щоби витворювати (продукувати) кінчними є дари природи, праця і капітал. Крім того знаємо, що природа впливає на економічну діяльність людей не тільки через те, що дає матеріяли і сили, але ще й в інші способи, прим. вплив підсоня, географічне положенє і т. п. Тому запізнаймося по черзі з впливом природи на продукцію, відтак праці, а нарешті капіталу.

2. Природа.

Як вже повисше було сказано, чоловік не може розвинути промислової діяльності без дарів природи. Сказано там, що вона подає матеріял і силу, якими користуються люди. Отже чоловік здобуває власть над тими силами і матеріялом, щоби міг осягнути свою ціль. Як-же се діється?

Яким способом можна поневолити природу? Давнійше гадали, що чоловік творить новий матеріял, якого не було перед його працею. Говорили давнійше, що як чоловік кинув в землю одно зернятко, а в жнива збирав в заміну п'ять зерняток, то своєю працею створив чотири нові зернятка. Погляньмо, чи се правда. Хлібороб нім сіє зерно, оре рілю. Чому се робить? Тому бо знає, що засіяне зерно зійде доперва тоді, як на нього будуть ділати тепло і вогікість ґрунту. Землю треба зрушити, відтак посіяти зерно, вкрити його землею (заволочити) — доперва тоді воно зачне рости. Іншими словами, чоловік дізнав ся, при яких умовинах і після яких законів природи зерно може рости. Він кладе зерно серед тих умовин, а природа вже сама його виростає. Билина росте не після волі чоловіка, але після незмінних законів природи. Чоловік зумів лишень пристосувати ті закони до своєї цілі в намірі одержання збіжа. Відтак після жнив молотить і везе зерно до млина. Там сипле його між два тяжкі камені, бо знає, що як ті камені обертають ся один понад другим, то зерно розторощуєть ся в наслідок сили тяжкості. Чо

ловік знає, що зерно надаєть ся до ідження тільки тоді, як його розмолоти в сей спосіб. Він знає, що без хліба йому жити годі. У всіх тих діяльностях чоловік користує з готових вже і собою не створених сил природи, протиставить одні з них другим і приневолює їх таким робом працювати на себе.

Земля звичайно є тверда; її частини є злучені тісно зі собою. Чоловік знає, що тої злуки він не зрушить тим знарядом (прим. дручком), отже уживає острого знаряду (леміш в плузі). Силою робочої худоби перемагає силу тертя частини землі о плуг. Сила тяжкості жорен перемагає силу опору частинок зерна — заміняє його в порошок званий мукою. Він знає, що в наслідок сили притягання землі, вода в ріці пліве долів по похилости русла, що горі не може плисти. Отже загороджує їй дорогу, будує повперек ріки таму і пускає воду малим рівчаком, що на його кінці знаходить ся млинське колесо. Сила падаючої на колесо води зачинає обертати ним.

Вбиваючи в стіну цвях, чоловік знає, що цвях зможе вдержати на собі якусь частину тягару того, що на ньому повісять

завдяки силі тертя частин стіни о цвях. Бажаючи дістати дерева на свої вироби, чоловік нарушує силу звязкості частин дерева острим знарядом (сокирою) і змушує його через те до упадку в наслідок сили притягання землі. Отже бачимо, що у всіх тих случаях чоловік не творить ні матерії ні сили. Дерево, зерно, ріка, млинський камінь, сила притягання, тертя, звязкість частин, тепло, вогкість — все те існувало в природі ще перед чоловіком, існує і буде існувати доти, доки існує світ, серед якого ми живем. З усіх тих річей чоловік не створив нічого і не може створити. Завдяки силам природи зерно прозябло і дозріло, його змелено на муку і спечено хліб. Завдяки силам природи волі і коні тягнучи плуг, управляють землею для хлібороба. Завдяки силам природи млин іде цвях піддержує тягар, дерево даєть ся рубати. Що-ж робить чоловік? Він передусім розсліджує природу. Пізнає через науку і досвід, як найлекше — за найменчою втраченою часу, сили і праці — зужиткувати для себе матеріяли і сили природи, як протиставити одні з них другим, щоби дістати діланє або предмет, якого йому треба. Тіль-

ки те може чоловік робити з природою у своїй промисловій діяльності і більше нічого. Чим більше чоловік знає, чим більше він розвинений, тим більше плідна його праця, тим легше доводить ся йому панувати над природою.

3. Праця.

Знаємо вже, що природа дає чоловікови матеріял і силу. Чоловік мусить взяти собі з них все, те, що йому потрібне для піддержання свого істнованя. Яким способом він чинить се? **Працюю.** Вітер є без пожитку для чоловіка, доки він не вложить праці в побудоване вітряка, сила пари — доки не зоудує льокомотиви, залізна руда — доки не перетворить і не обробить її праця коваля, дерево — доки тесля або природа, не приносить йому такої користи яку приносить тоді, як він вложить в се певну скількість праці. Навіть живучі в ріках риби стають пожиточні до черва після праці, зужитої на їх ловлю і приладже не до їдженя. Серед багатої природи горячого підсоня чоловік може вмерти з голоду, як-що перестане зовсім працювати. От же праця подає чоловікови добра, які творить природа. Всяка пожиточна річ стаєть

ся такою доперва тоді, як хтось попрацює над нею бодай стільки, щоби її зділати від повідною для ужитку чоловіка.

Правда, ніхто не працював над створенням соняшного світла і се є один з тих кількох дарів природи, які дістають ся даром всім людям. Але й сонце дає більшу користь чоловікови, як він працює в тій ціли; щоби воно приміром було пожиточним при плеканю збіжевих рости, треба насамперед вложити працю в управу рілі і засів. Ніхто не працює над тим, щоби в ріці була вода. Але щоби дістати з неї весь пожиток, який вона може дати, треба попрацювати над тим — треба приміром побудувати мельницю до меленя збіжа, збудувати пароплав для перевозу людей і товарі зладити рибацькі знаряди і т. д. Чоловік освічений признає се велитенське значіне праці в людськім житю і шанує її та виступає проти поневолення і визиску робочого народу.

Але не всяка праця служить промисловій діяльності чоловіка. Дуже часто можна працювати в такий спосіб, що наслідком праці не буде ніяка річ, що творить ціль промислової діяльності чоловіка. Приди-

вім ся, приміром, чоловікови, що іде на прохід без ціли і без пляну. Очевидно, він працює. Напружає мускули, може, навіть сильно втомити ся, як прохід треває довше. Але чи він працює в промисловій ціли? Очевидно, що ні. Погляньмо далше на дитину, яка бавить ся пилкою. Чи вона працює? Так, працює — і ся праця є вельми корисна для її здоровля. Виконуючи гімнастичні вправи, пособляємо розвиткови нашого тіла. Та чи того рода ріжнить ся чим небудь від праці, яку виконує ремісник в робітні? Очевидно, що ріжнить ся і то богато. В тім посліднім випадку результатом праці буває річ потрібна чоловікови яку він може продати і за одержані з продажу гроші купити хліба, одягу — всього, чого потребує до житя. В першім випадку такої річи не дістаєть ся, і як-би люди займали ся тільки забавами, проходами і гімнастикою, то не мали-б того, що їм конечно для піддержаня свого істнованя. Вони не знали би тоді промислової діяльности.

Врешті існує ще рід праці, що не належить до сеї, тобто промислової діяльности. Се є праця умова, духова. Як ви зладили в робітні плуг або машину то ви діста

ли нову річ, що служить чоловікови до нової праці. Як ви направили стару машину, то ви зробили з нездалої річи до ужитку річ здалу. Як ви зробили навіть річ непожиточну, або взагалі малої вартости — якунебудь забавку, то знайдеться чоловік, що купить се для потіхи своєї дитини. Ви створили річ, якій він надає певну хосенну вартість. Словом, результатом нашої праці є завжди яканебудь річ пожиточна або приємна для чоловіка. Таким буває результат всякої праці там, де чоловік займається промисловою діяльністю. Хлібороб достарчає людям нових плодів землі, ткач достарчає нового полотна і сукна, куpecь перевозить їх там, де їх нема, побільшуючи тим скількість потрібних людям річий. Але такого не буває при умові діяльності чоловіка. Учитель, приміром, що учить дітей, лікар, що лічить недужих — вони не достарчають людям **жадної нової річи**. Учитель навчає тому, щоби ученики здобули більше знання; лікар лічить, щоби хорі одужали. А чого працює хлібороб, столяр, ткач? Того, щоби здобути собі шматок хліба. Учитель, лікар дістають в тій цілі пенсію, щоби мали забезпечене

усе потрібне до життя, і не потребували віддавати ся промисловій діяльності. Як-би не діставали платні за сою працю, мусіли-б віддавати ся якійсь промисловій діяльності і не малиби часу ні учити ні лічити. Вони дістають посади учительські чи лікарські не на те, щоби діставали пенсію, але на те, щоби навчали та лічили і не займали ся чим иншим. Хлібороб, столяр, ткач у своїй діяльності мають на цілі тільки те одно, щоби здобути для себе прожиток. Ремісник робить плуг не на те, щоби подати користь другим, але щоби, продавши плуг, дістати користь для себе. «Не тільки хлібом живе чоловік.» Для людей рівно-ж важним є, щоби вони мали учителя і лікаря, так як мають шматок хліба. Людське суспільство не може обходити ся без тих, які його учать і зціляють. Умілість навчання людей лучшої і видатнійшої праці та береження здоровля причиняють ся до того, що чоловік має більше часу до праці, але працює менше.

Та в сій розвідці ми розберемо тільки працю, яка входить в обсяг промислової діяльності чоловіка.

Якою-ж є ся праця. **По перше:** вона

мусить відбувати ся після певного пляну і вести до означеної ціли, яку має на меті робітник. Тому вона називається також **плянвою працею**. Зачинаючи робити вікно столяр знає, що він робить вікно а не що иншого. **По друге:** цілю праці мусить бути конечно якась річ, що заспокоює якусь людську потребу. Чим більше якась потреба наближається до найбільше необхідних потреб, тим очевидно важнішою є праця звернена на її заспокоєнь. Врешті **по третє:** ся праця має бути не умова (духова), але **фізична**, що дає в результаті якусь приємну або позиточну річ. Ся праця називається інакше також **мускулярною**. Отсе є три прикметі праці, по яких можна пізнати, чи вона рахується до промислової діяльності чоловіка. Праця, що має ті прикмети, називається **економичною**. Що-ж отже називаємо **економичною працію**? Називаємо нею **фізичну, плянову працю, яка вдоволяє матеріяльні потреби чоловіка**.

4. Сума і продуктивність праці.

Не всі люди працюють однаково. Одні працюють більше — другі менче. В тім самім часі одні можуть зробити більше — другі менче. Дитина, хлопець, не може зро

бити стільки що дорослий чоловік; сей що любить часто відпочивати — стільки, що працьовитий; невміючий орудувати машиною — стільки, що обзнакомлений з нею. Дикун живе часами тільки з ловлі риби, і се забирає йому не багато часу, тоді як селянин працює 15 до 18 годин денно, щоби заробити досить на свій прожиток. І так один працює **богато**, ниший **мало**; або в інших словах, **сума** праці одного чоловіка є більша, другого менша. Дальше, не один дикун полює часом цілий день, щоби зловити чи убити якесь звіря, тоді як робітник що працює у фабриці підков, може в тім часі зробити кількасот підков і т. п. Або іншими словами, один працює **лучше**, **видатнійше**, може зробити далеко **більше**, працювати, як кажуть, **продуктивнійше**, чим другий. Отже **сума і продуктивність** праці в суспільстві можуть бути дуже відмінні. Побачимо від яких умовин се залежить. Зачнемо від важнійших умовин, що побільшають або поменшують **суму** людської праці.

1. До таких умовин належить передусім **поділ людей після віку**. Чоловік є найздібнійший і найсильнійший до праці у віці від

25 до 45 років. Від 15-го до 25-го року сили чоловіка зростають, але ще не є в повні розвигі. Від 45 до 60 сили слабнуть, хоч ще й нема старечої дряхлости. До 15 і після 60 року чоловік вважаєть ся за зовсім нездібним до постійної праці. Очевидно, що суспільство, в якому людей у віці від 25 до 45 років є, приміром, 40 проц., може достарчити більшу суму праці, ніж се, в якому таких людей є 30% або 20 проц. чим менче в суспільстві дітей, недолітків і старців в порівнаню з дорослими, тим більше воно може працювати, тим склад його є економічно корисніший.

2. Як другу умовину треба поставити поділ людей після полу. Жєнщина є слабша від муцини і пересічно може зробити менче від нього. Склад суспільства, в якому на 100 муцин припадає 106 жєнщин, є менче корисний чим такий, де на 100 муцин припадає, приміром, 88 жєнщин.

3. Трєтою умовиною є здібність організму до праці. Організми ріжних людей посідають ріжну здібність до праці. Один не може зробити того, що може зробити другий. Ся ріжнота істнує не тільки між людинокими людьми, але й між цілими

народами.

Зазважано, приміром, що культурні народи, Європейці, є більше здібні до праці, чим дикі Австралійці. Англійський робітник буває зичайно сильніший від робітника французького, грецький від турецького. Умовий розвиток чоловіка побільшає охоту до праці, а навичка до праці розвиває силу чоловіка і побільшає її спадково з родичів на дітей. Чим більше люди є образовані і чим більше шанують працю, тим більше зростає здібність їх організмів до праці а через те **економічно кориснішим** є склад такого суспільства.

4. Сума і продуктивність праці.

4. Як слідує умовину, від якої залежить скількість праці в суспільстві, наведено **слабовитість** населення. Чим більше людий хорує тим більше марнуєть ся часу до праці. Чим більше в якійсь країні, глухих, сліпих, глухонімих, божевільних, тим менче в ній правдивих робітників. Але не тільки через них тратить суспільство людий, що побільшують силу його праці. Кождий чоловік може захоріти. Чим лучше в нього мешканє, їда, одях, чим менче працює понад сили, тим рідше він хорує. Чим гір

ше він мешкає, їсть, не з'одягаєть ся чим поганший воздух, яким він віддихає, тим частійше йому доводить ся працювати понад сили, тим частійше він хорує і тим більше тратить призначеного на працю часу. При лихій їді, мешканю, воздуху і одягу організм чоловіка не може розвивати ся так, як міг-би розвивати ся серед добрих відносин.

Праця стаєть ся гіршою, недуги навіщають частійше. Тим більше зростає сума праці в суспільстві, чим краще живеть ся тому, хто працює. Дальше треба завважати, що взагалі серед всяких відносин слабovitість зміняєть ся з віком. Найменче хорує чоловік дорослий, іменно у віці від 30 до 40 років. Від 25—30 і від 40—45 люди хорують частійше, а недолітки і старці хорують ще більше. Малі діти хорують найбільше з усіх. Тут виявляєть ся, що ми знов попали на нашу першу умовину і знову можемо повторити, що чим більше в суспільстві людей дорослих (пропорціонально до иншого віку) і додати — чим більше є людей у віці від 30 до 40 років — тим більше **корисний економічно** є склад суспільства.

5. Даліше треба звернути увагу на се, що сума економічної праці побільшуєть ся в такій країні, де більше людей є заняті промисловою діяльністю. Країна, в якій на 100 жителів є, приміром, 90 рільників, ремісників і т. п., має економічний склад населеня далеко кориснійший, чим країна, в якій того рода людей є, приміром, тільки 75. Ми згадували вже, що суспільство не може обійти ся без людей, що займають ся умовою працію. Але чим більше їх в якомусь суспільстві, тим менче там праці економічної. Рівночасно скількість праці по більшуєть ся там, де й діти беруть участь в праці дорослих. У фабриках праця для дітей є шкідлива. Тому майже у всіх краях заборонено діточу працю у фабриках. Але їх праця дома, поміч в родині не може бути так тяжка і шкідлива. Через те в краях, де є більше варстатів домашніх і домашньої праці, замість великих фабрик і заводів, сума праці може також бути досить велика.

6. Сума праці поменшуєть ся багато також і через те, як населенє обходить багато святочних днів. В деяких місцевостях в Росії можна начислити 130 святочних

днів в році — значить, що там на працю припадає тільки $2/3$ частий року. Народ святкує часом такі свята, яких навіть нема на церковнім календарі, а які є по просту наслідком темноти і забобонів, приміром «Палікони» і «Свячення Царя-града» в Росії. Число таких свят поменшуєть ся тільки зі зростом умового розвитку населеня і правильного зрозуміня власної користи.

5. Умовини продуктивности.

Ми пізнали умовини, від яких залежить **сума** праці в суспільсті. Тепер перейдемо до умовин, що від них залежить **продуктивність і якість**. Побачимо, чому один чоловік, працюючи на протязі того самого часу, зробить більше і лучше чим другий. Тут передусім треба сказати, що таких умовин є дуже багато, і що розглянути їх всі неможливо. Бо причин, чому чоловік працює лучше або гірше, є річ очевидна багато. Всякий бачить се кругом себе і зазнав того на самім собі. Один і той сам чоловік працює сьогодні лучше, завтра гірше. Тут можемо звернути увагу на деякі загальні умовини, які дотичать всіх однаково і причиняють ся до побільшеня продуктивности праці.

Як першу таку умовину треба вважати **поділ праці**. Ви може завважали як мулярі достарчують цегол на горішні поверхи будинку. Дуже часто, замість носити цеглу руками або ношами, стають рядом на драбині і подають кожду цеглу здолу до гори з рук до рук. Сей спосіб є о много догіднійший, бо вимагає менше часу при подаваню цегол, чим при простім переносеню. У фабриці шпильок кожду шпильку робив давнійше не один робітник від початку до кінця, але богато (около 20) робітників, з яких кождий робив не цілу шпильку, але лиш її частину. Один витягав дріт, другий простував в його, третій рубав, четвертий острив, пятій причіпляв голвку і т. д. Над одною голвкою працювало двох або трох майстрів, з яких кождий виконував осібну чинність. В такий сам спосіб була поділена продукція карт до гри поміж около 70 робітників спеціалістів. У фабриці, при великій машиновій продукції кождий робітник виконує тільки не велику частину з загальної праці і ніколи не виробляє якоїсь річи в цілости. Чому-ж заводить ся сей поділ праці між кількома особами, чому, приміром, шпильок або

карт не виробляє один робітник? Тому, що поділ праці **побільшає багато її продуктивність**. Подумайте, скільки шпильок міг би зробити один чоловік денно? Кажуть, що може зробив би тільки одну, а в кожному випадку не зробить їх двадцять. А в малій фабриці, без помочи жадних новітніх машин, але при поділі праці, 10 робітників робили денно понад 48.000 штук шпильок, тобто кожний понад 4.800 штук.

Кажуть що як би робітник став сам виробляти карти до гри, то ледви чи зробив би більше як дві на день. У фабриці карт, при поділі праці, 30 робітників виробляють денно 15.500 карт, тобто около 500 карт на одного. Щось подібного може кожний з нас завважати в життю. Там де над одним ділом працює більше людей разом, праця іде о много скорше, чим як-би ті люди працювали кожний з окрема. «Разом дві собаки зволять більше заяців, чим чотири з окрема» (англійська пословиця).

Що є причиною тої великої продуктивности праці при її поділі? По перше, як чоловік не відриваєть ся від роботи і не змінєє її — зашаджує багато часу, який тратить, як переходить від одної роботи

до другої. Як робітник буде працювати одну частину дня на полі, а другу частину при ткацькій варстаті і буде завжди змінювати ті заняття, він втратить не тільки багато часу на ходжене з поля до варстату і назад але, тратить ще досить часу заки вложиться до нової праці і зачне працювати добре. І у фабриці, як-би робітник зміняв кілька разів на день свою роботу, то сума його праці була-б менша, чим коли-б він цілий день робив те саме.

По друге, при поділі праці зростає значно справність робітника. Се зовсім ясно, що хто виконує завжди багато ріжнородних праць, він не може виконувати їх так скоро, легко і справно, як той, що ціле своє життя виконує тільки одну сталу роботу. Хоч-би хто був найлучшим слюсарем, то він не потрафить зробити так скоро і справно головки до шпильки, як робітник, що через довгі роки займав ся тільки тою одною роботою. Найзручнійший коваль не може зробити денно більше як 200 до 300 цвяхів, але робітник у фабриці цвяхів при довголітній вправі і про спільній праці зробить їх около 2.300.

5. Умовини продуктивности.

По трете, поділ праці причиняєть ся до твореня винаходів, улiпшуваня машин i знарядiв. Рiч зрозумiла, що як орудувати довший час одним i тим самим знарядом, або працювати постiйно при однiй машинi, тодi лекше обдумати найвiдповiднiйший спосiб пристосованя iх до працi, чим колг орудувати ними тiльки принагiдно. Робiтники поробили багато винаходiв тiльки через те, що через довгi роки працювали при однiй i тiй самiй роботi, при помочи одного i того самого знаряду, або були занятi при однiй i тiй самiй частини машини.

Одначе треба звернути увагу i на се, що мимо тих всiх користий подiл працi є ще иншу, шкiдливу сторону. Уявiм собі робiтника, що вправив ся в якiйсь однiй дрiбнiй чинности. Він вмiє, примiром, вчигяти дрiт до шпильок. Витягає його щоденно по 10 годин на добу i так цiле своє житє. Яки-ж се має для нього наслiдки? В нього нема часу учити ся чогось другого, бо праця забирає йому цiлий день. Врештi i вчити ся чогось другого йому не придасть нi нащо, бо його зарiбок при иншiй такiй дрiбнiй чинности (прим

при точеню головок до шпильок) мало або й зовсім не буде різнити ся від його теперішнього зарібку. Отже засіб його відомостий не може зростати. Навпаки, хоча-б він і знав був давнійше щось більше, то втратить се при постійній, вічній, незмінній і обмеженій дрібній роботі. Серед таких умовин для робітника не існує ні розвиток ні поступ. Він тупіє, перетворюється в частину машини, до якої він привязаний, за якою мусить вічно назирати. Не кінець на тім. В наслідок повної однородности рухів його кости і мускули на протязі часу підлягають часто хоробливим змінам. Кождий знає, що приміром, праця в сидячим положеню з підогнутими під себе ногами, надає спеціальну, скривлену форму ногам (прим. в кравців). Різних того рода змін стрічаємо багато серед фабричних робітників. Тай зарібок такого робітника не підносить ся, бо за однакову роботу йому й платять завжді ті самі гроші. Через те мусимо заключати, що такий поділ праці, де кождий робітник виконує **не цілу річ**, але тільки **частину річи**, хоч і побільшає продуктивність праці в суспільстві, одначе буває вельми шкідливий для по-

одиноких робітників.

Такий сам вплив на продуктивність праці має **злученє праці**. Злученє праці буває **просте і складне**. При простім злученю, що й при поділі, одну річ виконує багато робітників. Але при поділі праця буває розділена поміж робітників, з яких кождий працює над її окремою частиною. При простій злучці багато людей лучить ся, щоби виконати ту саму працю спільно. Се дієть ся чи то тому, що робота мусить бути виконана в короткім часі на речинець (зерно сиплеть ся, як збіжа не вижати на час, трава сохне, як її не скосити в пору докіль зелена), або також тому, що праця є понад сили одного чоловіка (піднести великий тягар, перетягнути щось з місця на місце). Сила багатьох людей, маси поконує перешкоди, яких не може поконати один чоловік (Громада великий чоловік.) Хоча-б при такій праці один чоловік напружив всі свої сили, то його праця була-б даремна без помочи других людей.

Врешті **складним злученєм називаєть ся сума праці всіх людей — кождого у своїм занятю**. Робітник чи група робітників виробляють якусь річ від початку до кін-

ця. Швець робить чоботи, селянин управляє рілю. Швець продає селянинові потрібні йому чоботи, селянин продає шевцеві потрібні йому харчі. Суспільство стремить завжди до такого життя, щоби кождий не потребував продукувати для себе всього. Кождий виконує якусь одну чинність: хлібороб управляє збіже, коваль робить плуги, кравець одяг, різник достарчає мяса, ткач полотна. Всі обмінюють ся продуктами. Всякий продукує більше чим сам потребує щоби міг продати тому, хто потребує його продуктів а за одержані гроші купити се, що йому потрібне. В містах люди займають ся ремеслами, по селах рільництвом, там де є копальні — гірництво, де ліси — промислом деревляним і т. д. Через такий **поділ праці**, або **складне злученє праці**, люди дістають усе, що ім потрібне до задоволення власних потреб і потреб других людей. Очевидно, що се не може потягати за собою таких погубних наслідків для робітника і в такім степені, як ми бачили се при поділі праці. При складнім зложеню всякий стараєть ся побільшити свою продукцію і стремить до щораз кращого, справнійшого і видатнійшого її виконувания.

6. Свобода праці.

Ми дізнали ся, що перша умовина продуктивности праці се її поділ і злученє. Тепер приходимо до **свободи праці**.

Всякий знає, що праця під нагайкою, під примусом — не є доброю працію. Тільки чоловік переконаний, що зі своєї праці сам буде мати користь, працює щиро і добре. Коли-ж користь праці дістаєть ся кому другому, то з праці такого робітника не багато хісна, вона буде **мало продуктивна**. Такою була власне праця невольників і панщизняків. В давнину існувало багато одних і других, а вільних робітників було дуже мало. Невольника вважано річю, а не чоловіком. Він сам і все, що було в нього належало до пана. Пан мав право убити його, продати, вимінати. Селянин за панщини був привязаний до землі пана; він не міг відійти від неї і мусів працювати на пана. З поширенєм освіти і знаня невольництво і панщина щезали поволи у всіх краях і тепер в Европі нема їх більше нігде, а як ще й практикуєть ся подекуди в далеких від цивілізації закутинах світа, то також незаконно і злочинно. Праця тих невольників і підданих не могла рівняти ся що до продук

тивності з працюю людей свобідних. Бо й чому-ж мали напружати всі свої сили при праці, коли знали, що через те їх положенє не поліпшить ся і не дістануть для себе нічого з плодів своєї праці. То-ж годі сподівати ся, щоби робітник серед таких умовин праці дійсно старав ся виконувати її добре. Він міг хвилево працювати скорше і ревнійше під загрозою кари, але таке збільшенє продуктивності не тревало довго і минуло скоро лиш минула небезпека кари. Се доказана річ, що невольник вкладає в працю менше чим половину тої сили, яку міг-би вложити, як би хотів. Обчислено, що (через порівнанє коштів удержання робітника з вартістю одержаного продукту) за панщини коштувало 3 коп. скошенє такої кількості сіна, яка при вільній праці коштує тільки $\frac{1}{2}$ коп. Два вільні косарі можуть скосити стільки скільки в тім часі скосило 6 панщизняків. Ся мала продуктивність праці невольників була вже давно звісна властителям невольників і панам з панщини. Бували випадки, що властителі невольників поручали деякі віжнійші роботи вільним наємним робітникам, а не невольникам або підданам. В деяких

краях пани самі поліпшували положене своїх невольників, даючи їм лучший харч або й платню в грошах, в наслідок чого праця невольників ставала лучша, продуктивніша і приносила більший хосен властителям.

6 .Свобода праці.

Трета умовина продуктивности праці се належність знарядів праці до працюючих. Що-ж се є «знаряди праці?» Знарядом праці можна взагалі назвати все, те, що помагає при праці, без чого праця є неможлива. В тім розуміню знарядом праці є не тільки машина, інструмент, але також і будинки, без яких робітник не може рбійти ся при праці, і земля, необхідна для хлібороба. Працюючи сам на себе, робітник працює о много лучше чим тоді, як працює на другого. Чим більше має користи для себе з праці, тим більше докладає сил і заходів, щоби праця ішла добре. Тому праця буває тим більше продуктивна, чим більше знарядів праці в краю належить до тих, що працюють при їх помочи. Сей, до кого належить земля, ходить краще коло неї, не вичерпує її так, як той, що землю арендує. Властитель знає, що му

силь піддержувати урожайність землі, щоб вона могла завжди приносити йому добрі плоди. Але сей що арендує землю, дбає тільки про се, щоби витягнути з неї як найбільше хісна в тім часі як довго він працює на ній. Як арендує землю на довший час, то старається вдержати її в добрім стані тільки до того часу коли кінчить ся його аренда. Він не дбає, чи після того часу земля буде родити чи ні. Так само і наємний робітник, що побирає платню від працьодавця, не вкладає всіх своїх сил в працю, бо знає, що від того його платни не побільшить ся. Тільки сам підприємець який побирає всі користи зі свого підприємства, мож працювати з найбільшим напруженем сил.

7. Розвиток знаня.

Врешті згадаймо четверту важнішу умовину продуктивности праці — **розвиток знаня** в краю. Ми вже казали, що природа дає сили, з яких користає чоловік у своїй промисловій діяльності. Панованє чоловіка над природою містить ся власне в протиставленю одной сили другій так, щоби вони служили для цілий чоловіка. Тому ясно, що чим більшим є панованє чоловіка над

природою, чим більше вона мусить йому служити, тим менше праці лишається для чоловіка, або тою самою кількістю праці можна зробити **більше**, праця стає продуктивніша. Тому для продуктивності праці необхідним є **зрозуміння** законів природи. Лишень тоді коли знаємо природу, її сили і закони яким підлягають ті сили, лишень тоді можемо успішно запанувати над ними, змусити їх працювати для нас і при тій самій кількості праці з нашої сторони зробити багато більше. В давнину, як люди не вміли будувати водяних млинів ні вітряків, вони зуживали величезну кількість праці, щоби змолоти зерно на муку. Знане сили води або вітру принесло під тим зглядом непомірну користь для людства. Оскільки багато більше часу тратили люди на подорож тоді, як ще не знали сили пари і не вміли будувати залізниць і пароплавів! Як багато скорше можна змолотити збіжжя при помочи парової молотільні, чим при помочи керату або ціпів! І тільки розвитку науки завдячуємо поменшене кількості праці і часу у всіх тих випадках. Гляньмо кругом себе: кождий новий плуг, нове рало, новий знаряд, який на протязі

часу стаєть ся необхідним в хліборобстві
або ремеслі, є результатом поступу науки.
**Тому знанє творить велитенську економіч-
ну силу.**

На складі „Робітника” можна набути такі книжки:

Словар чужих слів	\$2.00c
Фільозофія штуки — Е. Тен	50
Короткий начерк соціалізму в оправі	50
Селянство і соціалдемократія	40
Міжнародний робіт. і соц. рух	40
В часи війни — Гр. Семешко	40
Про землю, сонце і зьвізди — Др. Іван Раковський	40
Новітна суспільність і церква — Т. Бартошен	35
Цар голод	35
Короткий начерк соціалізму — М. Гілквіт	35
З життя первісного чоловіка і сучасних дикунів	35
Звідки взяв ся чоловік	25
Про походжене та розвиток мов	25
Народність і її початки — К. Кавцкий	25
Історія українського соціалізму в Галичині	25
Що таке поступ — Ів. Франка	25
Комуністичний Маніфест	25
Початки релігії	20
Інтернаціонал	20
Карл Маркс, його життя і наука	15
Соціалізм а релігія	15
Робітничі пісьні	15
Робітниця мати	15
Ціль і покате соціалізму	15
Чому женщины жадають політичних прав	15
Основні засади комунізму — Ф. Енгельс	15
Розвиток соціалізму від утопії до науки	15
Промова на суді — В. Л.	15
Продукція — Н. Каришев	10
Релігійна пошесть	10
“Патріоти” — М. Тарновський	10
Дорога до свідомости	10
Галицькі погроми — М. Г. Цеглинський	10
Кляса проти кляси — Л. Мартов	5
Віра і громадські справи — М. Драгоманів	5
Павуки та мухи	3

“ROBITNYK”

222 East 5-th Street New York, N. Y.